

KONTINUITET VELIKOSRPSKE POLITIKE I ULOGA HRVATSKE U OBRANI BIH OD VELIKOSRPSKE AGRESIJE I SPAŠAVANJU MUSLIMANA U BIH 1990-IH, NA PRIMJERU BIHAĆA

Ante Nazor*

Na primjeru grada Bihaća u zapadnoj Bosni i anonimnog srpskog elaborata iz 1939. može se potvrditi kontinuitet projekata i pokušaja stvaranja „velike Srbije“ na području današnje Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, odnosno kontinuitet „velikosrpske“ politike. Jednako tako, na primjeru hrvatske pomoći Bihaću, mogu se istaknuti zasluge Hrvatske u obrani Bosne i Hercegovine od velikosrpske agresije početkom 1990-ih, posebice u spašavanju stanovništva na području bihaćke općine, uglavnom Bošnjaka-muslimana. Zbog snažne ofenzive srpskih snaga i izvjesne okupacije Bihaća, čime bi se realizirala i zamisao iz spomenutoga elaborata iz 1939. o srpskoj oblasti sa središtem u Bihaću, stanovništvu na tom području je krajem srpnja 1995. prijetila sudbina stanovništva Srebrenice, nad kojima su srpske snage nakon osvajanja toga grada 11. srpnja 1995. počinile genocid.

* Dr. sc. Ante Nazor, ravnatelj Hrvatskoga memorijalno dokumentacijskog centra Domovinskoga rata (od utemeljenja 2005. godine). Autor je većeg broja knjiga i znanstvenih radova objavljenih u znanstvenim časopisima i zbornicima. Urednik je niza knjiga i monografija, te sudionik na brojnim znanstvenim i stručnim kongresima i skupovima. Predaje na Hrvatskim studijima i Hrvatskom vojnom učilištu kolegije iz suvremene povijesti, vojne povijesti i povijesti Domovinskoga rata.

“Srpska Krajina” 1939. i Bihać

Kao velikosrpski projekti iz 19. i 20. stoljeća najčešće se spominju spis Vuka Stefanovića Karadžića „Srbi svi i svuda“ (1836.), „Načertanije“ (1844.) Ilije Garašanina i „Etnografska karta srpskih zemalja“ (1891.), te „Homogena Srbija“ Stevana Moljevića (1941.) i „Srbi i srpske zemlje – etnografski problem srpskog naroda“ Milutina Nedića (1942.), brata Milana Nedića, predsjednika srpske vlade i suradnika nacističke Njemačke. I Manje poznat, no zbog usporedbe s ciljevima pobune dijela Srba u Hrvatskoj početkom 1990-ih, iznimno znakovit je projekt iz 1939. „Krajina – Srbi u našim sjeverozapadnim pokrajinama“.

Početkom 20. stoljeća srpski tisak u Hrvatskoj nastavio je promovirati smjernice velikosrpskog projekta o „zapadnim srpskim zemljama“. Tako je „Srbobran“ u Zagrebu godinama „dokazivao“ da, primjerice, Srijem nikada nije pripadao Kraljevini Hrvatskoj ili da su Lika, Krajina, Slavonija, Dalmacija, Dubrovnik, Bosna i Hercegovina samo dijelovi „srpskih zemalja“. U „Srbobranu“ je 1902. objavljen iznimno huškački i protuhrvatski članak Nikole Stojanovića, predsjednika srpskoga studentskoga društva „Zora“ u Beču, u kojem se Hrvatima odriče status naroda i najavljuje njihovo potpuno istrebljenje („istragu“): „Ta se borba mora voditi 'do istrage naše ili vaše'. Jedna stranka mora podleći. Da će to biti Hrvati, garantuje nam njihova manjina, geografski položaj, okolnost, što žive svuda pomešani sa Srbima, i proces opšte evolucije, po kome ideja Srpstva znači napredak.“²

Ciljeve navedene u velikosrpskim projektima iz 19. stoljeća srpska politika pokušala je ostvariti u prvoj Jugoslaviji. Istina je da su južnoslavensku ideju zagovarali pojedini hrvatski političari, no ne na način na koji su je velikosrpski vlastodršci u Beogradu provodili. Stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.), odnosno Kraljevine Jugoslavije (od 1929.), Srbi su većinom doživjeli kao realizaciju velikosrpskih projekata iz 19. stoljeća, jer su se sve „srpske zemlje“ uglavnom našle u granicama jedne države.³

O razmjerima bezobzornosti i brutalnosti srpske politike prema Hrvatima u prvoj Jugoslaviji, govori i podatak da su 20. lipnja 1928. u jugoslavenskoj Narodnoj skupštini u Beogradu ubijeni

1 Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. (velikosrpski projekti od ideje do realizacije)*, Zagreb, 2010.

2 Valentić, 40-41.

3 Valentić, 45-46.

hrvatski zastupnici Đuro Basariček i Pavao Radić, a da je u hrvatskom narodu omiljeni političar i vođa Stjepan Radić od posljedica ranjavanja u tom atentatu ubrzo – 20. kolovoza 1928. - umro (ranjeni su još i Ivan Pernar i Ivan Grandža).⁴

Ubojstvo hrvatskih zastupnika radikaliziralo je hrvatsko pitanje. Okupljeni oko Hrvatske seljačke stranke, Hrvati su postigli uspjeh na parlamentarnim izborima 11. prosinca 1938. i isprovocirali hrvatsko-srpske pregovore oko preustroja države, kao uvjet ostanka u njoj. Tako je, dogovorom novoga mandataru vlade Dragiše Cvetkovića i vođe Hrvatske seljačke stranke Vladka Mačeka, 26. kolovoza 1939. stvorena Banovina Hrvatska. Obuhvatila je Savsku i Primorsku banovinu, odnosno, teritorij današnje Republike Hrvatske (bez kotara Dvor i dijela Dalmacije, Istre i Kvarnera, koje je Kraljevina SHS prepustila Italiji) te u današnjoj Bosni i Hercegovini područje ondašnjih kotareva Mostar, Neum, Stolac, Livno, Duvno (Tomislavgrad), Kupres, Rama i gornji poneretvanski kraj s Konjicem, Bugojno, Travnik, Fojnica, Brčko, Gradačac i Derventa, a u Srijemu, u današnjoj Srbiji, kotar Šid.⁵

Zbog široke autonomije koju je dobila u upravljanju pojedinim resorima, neki drže da je Banovina Hrvatska imala značajna obilježja državnosti, koja su je približavala statusu federalne države. No, iako nije bila samostalna država, nego dio Kraljevine Jugoslavije, činjenica da su na području spomenutih kotareva u Banovini Hrvatskoj u većini ili u znatnom broju živjeli Hrvati, razlog je zašto niti jedan hrvatski političar u svom djelovanju ne smije zanemariti pojam Banovina Hrvatska i područje koje je obuhvatila, naravno, poštujući činjenicu da se to područje sada nalazi u više međunarodno priznatih država.

4 Toliku mržnju prema Hrvatima, sljedbenici velikosrpske politike pokazali su i tijekom agresije JNA i srpskih snaga na Hrvatsku od ljeta 1991. godine, kao i tijekom okupacije dijela Republike Hrvatske. O njim razmjerama svjedoči najmanje 150 masovnih i 1200 pojedinačnih grobnica sa žrtvama zločina koje su počinili srpski ekstremisti, kao i primjer promjene imena ulica u okupiranom Vukovaru 1992., kad su srpske okupacijske vlasti ulicu Stjepana Radića preimenovala po njegovom ubojici, srpskom radikalu Puniši Račiću („Rešenje o promeni imena ulica i trgova i utvrđivanju imena novih ulica u naseljenim mestima na području Opštine Vukovar“, „Izvršni savet Opštine Vukovar“, 16. srpnja 1992.; vidi u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, knjiga 6 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, HMDCCR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Zagreb-Slavonki Brod, 2009., dok. 13, str. 41).

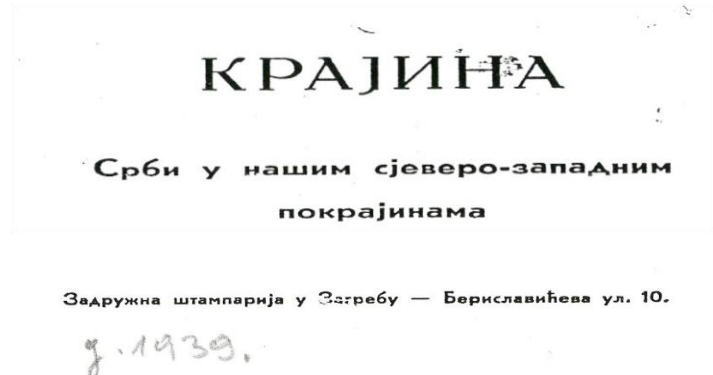
5 Valentić, 46.

Zemljovid Banovine Hrvatske (preuzeto iz: Ljubo Boban, *Croatian Borders 1918-1993*, Školska knjiga – HAZU, Zagreb, 1993., 43.)

Istodobno s pregovorima Cvetković-Maček, u očitom dosluhu s beogradskim vojnim krugovima i SPC, Srbi u Hrvatskoj zatražili su stvaranje posebne srpske teritorijalne i političke jedinice, pod nazivom „Krajina“. Cilj takvog zahtjeva bio je zaustaviti ujedinjenje hrvatskih zemalja u jednu političku i gospodarsku zajednicu, te spriječiti osnivanje Banovine Hrvatske i stvaranje njezine središnje vlasti sa Saborom u Zagrebu. Srpski pokret za stvaranje „Krajine“, u prvoj Jugoslaviji, počeo je s osnivanjem udruženja „Krajina“ u Zagrebu, 10. veljače 1939. godine. Anoniman napatuk (brošura) „Krajina - Srbi u našim sjevero-zapadnim pokrajinama“, tiskan 1939. u „Zadružnoj štampariji“ u Berislavićevoj ulici u Zagrebu, dakle u razdoblju prije uspostave NDH, uz ciljeve i program, donosi i statističke tablice stanovništva sa zemljovidom „Krajine“ i grafički prikaz postotka Srba u navedenim općinama „Krajine“, kao nove srpske teritorijalne jedinice Jugoslavije.⁶

6 Spomenuti izvor detaljno je opisao dr. sc. Mirko Valentić u svojoj knjizi *Rat protiv Hrvatske* (Zagreb, 2010., 47-48, 338-341).

Naslovnica: "Krajina – Srbi u našim sjevero-zapadnim pokrajinama"
(Zagreb, 1939.)

Prema sadržaju spomenutoga naputka (brošure), kao nova srpska teritorijalna jedinica Jugoslavije, „Krajina“ bi obuhvatila „srpske“ kotareve i srezove u Savskoj i Primorskoj te Vrbaskoj banovini, zajedno s nekim kotarevima u zapadnoj Slavoniji (ovdje se ne navodi područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, jer se govori samo o „sjevero-zapadnim područjima srpske Krajine“):

- a) Savska banovina: Kostajnički, Petrinjski, Glinski, Vrginmoski, Vojnički, Slunjski, Korenički, Udbinski, Donjolapački i Gračački kotar. Na te se kotareve naslanjaju još Gospički i Otočki kotar, a „znatnim dijelom i ogulinski srez“;
- b) Primorska banovina: Kninski i Benkovački kotar;
- c) Prema priloženoj karti „Krajine“ u novu „srpsku oblast“ ulaze još i slavonski kotarevi: Okučanski, Novogradiški, Pakrački, Požeški, Daruvarski, Slatinski, Grubišnopoljski, Bjelovarski i Virovitički;
- d) Vrbaska banovina: Dubički, Bosanskonovski, Dvorski, Bosanskokrupski, Bihački, Bosanskopetrovački i Bosanskograhovski.⁷

Zanimljivo je i znakovito da navedeni „srpski“ kotarevi („srezovi“) u Savskoj i Primorskoj banovini (pod oznakama A i B) te navedeni slavonski, zapravo zapadnoslavonski kotarevi (pod oznakom C) obuhvaćaju gotovo identično područje općina ili dijelova općina koje su srpske snage

⁷ Valentić, 48, 338.

okupirale 1991. tijekom oružane agresije na Republiku Hrvatsku. Pritom je zapadni dio teritorija „RSK“ obuhvaćao oko 85% njezine ukupne površine, a istočni dio preostalih 15% površine („Srpska oblast Slavonija /istočna, op. a./, Baranja i Zapadni Srijem“ - općine Beli Manastir i Vukovar, te novoutemeljene općine Dalj, Mirkovci i Tenja).⁸ Zapadni dio činili su okupirani dijelovi sjeverne Dalmacije, Like, Korduna i Banovine („SAO Krajina“, proglašena 21. prosinca 1990. u Kninu)⁹ te okupirani dio zapadne Slavonije („Srpska oblast Zapadna Slavonija“, proglašena 12. kolovoza 1991.). Uz općine Okučani (novoformirana od „srpskog historijskog i etničkog prostora Novske i Nove Gradiške“) i Pakrac („čija je površina delom na teritoriji Hrvatske“), vlasti pobunjenih Srba smatrale su da „RSK“ čine i općine Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina.¹⁰ Takvo teritorijalno ustrojstvo nove srpske države u zapadnoj Slavoniji, kakvo je zamislilo vodstvo „RSK“ 1990-ih, uglavnom je obuhvatilo područje „slavonskih kotareva“ navedenih pod oznakom C u brošuri „Krajina“ iz 1939. godine.

Spomenuto područje (bez područja istočne Slavonije) – „opštine Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja, Pakrac“ i „sva srpska naselja koja su se pripojila jednoj od ovih opština i ona koja se ubuduće izjasne za pripajanje u procesu razgraničenja (Član 4.)“, vodstvo pobunjenih Srba iz Knina već je 1. travnja 1991. navelo kao dio „SAO Krajine“¹¹ i u „Odluci o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji“, donesenoj toga dana u Korenici, proglasilo „sastavnim dijelom jedinstvene državne teritorije Republike Srbije“.¹²

Jednako područje (bez područja Slavonije) navedeno je i u „Odluci o sjedinjenju SAO Krajine sa Srbijom“ koju je, nakon nelegalnog „referenduma za prisajedinjenje“ održanog 12.

8 Nedugo nakon proglašenja „SAO Krajine“ u Kninu, u Šidskim Banovcima je, 7. siječnja 1991, osnovano Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem“, koje je 26. veljače 1991. usvojilo „Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema“. Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb, 2005., 107.

9 *Republika Srpska Krajina – 10 godina poslije*, Beograd, 2005., 16.

10 Barić, 171-175.

11 Područja „Krajina“ spomenutih u srpskoj brošuri iz 1939. i odlukama pobunjenih Srba u Hrvatskoj iz 1991. razlikuju se u spomenu dva kotara.

12 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.*, Dokumenti, knjiga 2 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, HMDČDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Zagreb-Slavonski Brod, 2007., dok. 75, str. 160, 161.

svibnja 1991.,¹³ „Skupština SAO Krajine“ potvrdila 16. svibnja 1991.:

- „teritorij SAO Krajine čine opštine: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Kostajnica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Zajednica mjesnih zajednica s većinskim srpskim stanovništvom opštine Petrinja i Sisak i sva srpska naselja koja su se pripojila jednoj od navedenih opština, kao i ona naselja koja se ubuduće izjasne za pripajanje u procesu razgraničenja (član 2)“ te
- da je „teritorija SAO Krajine sastavni dio jedinstvene državne teritorije Republike Srbije (član 3)“.¹⁴

Oprilike isti teritorij (bez okupiranoga područja istočne Slavonije), na kojem su bile zasebne samoproglašene „srpske oblasti“ naveden je i nakon proglašenja „Republike Srpske Krajine“ (19. prosinca 1991.),¹⁵ u „Zakonu o privremenoj teritorijalnoj organizaciji RSK“, donesenom 6. veljače 1992. na sjednici „Vlade RSK“ u Kninu. Tim je „Zakonom“ utvrđeno „da teritoriju RSK čine teritorije slijedećih opština: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Slunj, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor, Kostajnica, Petrinja, Gospić Istok, Medak, Teslingrad (Novi Lički Osik, op. a.), Vrhovine, Plaški, Karlovac - Krnjak, Sisak - Caprag, Okučani, Vrlika, Bratiškovci - Skradin, Zemunik Gornji - Smoković, Petrovo Polje - Drniš, Perjasica“. Zakonom je također utvrđeno da „grupe naselja koja su po ranijoj teritorijalnoj organizaciji činila područja opštine kao što su: Kistanje, Srb, Udbina, Plitvice, Topusko, Dubica, ili koja druga mogu pokrenuti postupak za dopunu ovog Zakona u smislu da se i ta područja organizuju kao opštine“.¹⁶

Glavni grad nove „srpske oblasti“ („srpskih zemalja u Hrvatskoj“) trebao je biti Bihac, kao „geografski centar

¹³ Barić, 102.

¹⁴ Glasnik Krajine (Knin), br. 3, 17. 5. 1991., 123-124; Barić, 102.

¹⁵ „Ustavotvorna skupština SAO Krajine“ i „Velika narodna skupština Srpske oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema“ proglasile su 19. prosinca 1991. ujedinjenje teritorija pod svojim nadzorom i formiranje „Republike Srpske Krajine“, čemu se pet dana poslije, 24. prosinca, pridružila i „Narodna skupština SAO Zapadne Slavonije“ na svojoj sjednici održanoj u Banja Luci (Slaven Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.*, HMDCDR, Zagreb, 2017., 19).

¹⁶ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, knjiga 4 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, ur. Mate Rupić, HMDCDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod, 2008., dok. 26, str. 82.

Krajine“, u kojem treba podići kulturne, prosvjetne, privredne i nacionalne centre nove srpske „oblasti“. Činjenicu da u Bihaću ne živi većinsko srpsko stanovništvo, autori naputka iz 1939. planirali su promijeniti, što nasilnim putem, što naseljavanjem, na način da bi „prva brigada udruženja bila da se što jače povežu krajevi iz vrbaske, savske i primorske banovine u kojima su Srbi u većini i okupe oko Bihaća. Sve drugo će – vjerovatno – ići lakše“.¹⁷

Prema tome, područje navedeno 1939. u naputku (brošuri) „Krajina“ kao „dio nove srpske teritorijalne jedinice“ (ne računajući područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, koje se planiralo pripojiti Dunavskoj banovini), gotovo je identično području koje će 1990-ih obuhvatiti samoprogllašena „SAO Krajina“ i „SAO Zapadna Slavonija“, odnosno „RSK“, kao zapadna granica planirane jedinstvene srpske države („velike Srbije“). Doduše, 1990. i 1991. kao glavni grad „SAO Krajine“, odnosno „Republike Srpske Krajine“, određen je Knin, a potom je 1995. glavni grad planirane „Ujedinjene Republike Srpske“ (okupirana područja u RH i BiH) trebala postati Banja Luka, dok je 1939. kao glavni grad bio predviđen Bihać! Istodobno, područje spomenutih kotareva („srezova“) koji se 1939. spominju kao dio jedinstvene „Krajine“, tijekom srpske agresije 1990-ih, u potpunosti ili dijelom, bilo je pod okupacijom srpskih snaga, kao dio planirane „Ujedinjene Republike Srpske“ (proglašenje takve ujedinjene srpske države spriječeno je operacijom „Oluja“ i pobjedom hrvatskih snaga nad SVK, u kolovozu 1995.).

S obzirom na navode čelnika pobunjenih Srba u Hrvatskoj da su se 1990. i 1991. pobunili protiv nove hrvatske vlasti, zbog straha od obnove ustaške Nezavisne Države Hrvatske (NDH) iz Drugog svjetskog rata, navedena kronologija stvaranja srpskoga pokreta i oblasti „Krajina“ 1939. pokazuje da se dio Srba u Hrvatskoj pobunio protiv hrvatske vlasti i prije nego što je proglašena NDH, odnosno prije nego što su na vlast u Hrvatskoj došle ustaše i poglavnik Ante Pavelić.

Dakle, uzrok pobune dijela Srba u Hrvatskoj 1939. bila je velikosrpska politika, čiji je cilj bio sprječavanje stvaranja autonomne hrvatske jedinice u Jugoslaviji prema dogovoru Cvetković-Maček i pripajanje dijela Banovine Hrvatske srpskom dijelu države. Jednako tako, uzrok oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj 1990. bila je velikosrpska politika s ciljem pripajanja dijelova hrvatskog teritorija Srbiji i njihovo

¹⁷ Valentić, 47-48, 338-341.

neprihvatanje demokratski izabrane hrvatske vlasti, odnosno života u samostalnoj i suverenoj Hrvatskoj. Gotovo istovjetni ciljevi 1939. i početkom 1990-ih (pripajanje dijela hrvatskoga teritorija Srbiji i neprihvatanje legalno i legitimno, na demokratski način izabrane hrvatske vlasti), potvrđuju kontinuitet takve, velikosrpske politike.

Hrvatska spašava Bihać od okupacije srpskih snaga, srpanj/kolovoz 1995.

Među dokumentima koji pokazuju da je krajnji cilj obnovljene velikosrpske politike i srpske pobune u Hrvatskoj početkom 1990-ih bilo "stvaranje jedinstvene države u kojoj će živjeti svi Srbi", je „deklaracija o ujedinjenju SAO Krajine i Zajednice opština Bosanska Krajina“, koju su u Bosanskom Grahovu 27. lipnja 1991., uoči Vidovdana, potpisala vodstva pobunjenih Srba iz Hrvatske i predstavnici Srba iz "Bosanske Krajine".¹⁸

Sadržaj spomenute deklaracije očituje se i u kasnijim dokumentima koji govore o planovima srpske politike na tom području. Tako se, primjerice, na temelju elaborata pod nazivom "Bosanska krajina konstitutivni činilac nove jugoslovenske federacije", osmišljenoga na Ekonomskom institutu u Banja Luci u prosincu 1991., može se zaključiti da su njegovi autori spomenuto područje „Bosanske krajine“ i okupirano područje Republike Hrvatske („RSK“), planirali kao zapadni dio nove Jugoslavije, zapravo velike Srbije, tako što bi „Lika, Kordun, Banija i zapadna Slavonija te Bosanska krajina činili federalnu jedinicu Krajinu, a Baranja i istočna Slavonija prisajedinile bi se Vojvodini“.¹⁹

O tome je, u svojoj knjizi *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas* (2001.), Carol Hodge zapisala: "Bosanska Krajina" imala se spojiti s 'Krajinom' u Hrvatskoj, zapadnom Slavonijom, Likom, Banovinom i Kordunom, a istočna Slavonija i Baranja s Vojvodinom, dok bi se Doboj uključio u 'Bosansku Krajinu' i povezao s Bijeljinom, gradom na sjeveroistoku BiH, te s Beogradom. Zajedno, 'kninska i bosanska Krajina' zauzimale bi 30.354 kvadratna kilometra, a na tome području, koje bi imalo izlaz na more južno od Zadra, živjelo bi 1,6 milijuna ljudi. Vođe bosanskohercegovačkih Srba imali su političku i novčanu potporu Beograda te JNA

¹⁸ *Glasnik Krajine*, Službeni list SAO Krajine i opština: Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Korenica i Obrovac, Knin, 02. srpanj 1991., broj 6.

¹⁹ Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru - svjedočenja*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata u Zagrebu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava univerziteta u Sarajevu, Zagreb-Sarajevo, 2015., 31-33.

pod srpskom kontrolom, a jamačno su dobro uočili i 'povoljno' međunarodno ozračje, uključujući mirenje međunarodne zajednice s uništavanjem Vukovara i s pokoljem vukovarskih civila, kao i činjenicu da je UN brzo i bez ikakvih pitanja prihvatio mirovni plan za Hrvatsku, izrađen u Beogradu. Nespremnost međunarodne zajednice da u Bosnu i Hercegovinu pošalje barem preventivne snage i njezino istodobno inzistiranje na općem i sveobuhvatnom embargu na oružje još je više uvjerilo Srbe u Beogradu i one na Palama da svoje ciljeve u Bosni i Hercegovini mogu postići prilično nekažnjeno".²⁰

Zamišljena "federalna jedinica Krajina" ("SAO Krajina" i "Bosanska Krajina"), kao zapadni dio nove Jugoslavije (Ekonomski institut, Banja Luka, 1991., M. Begić 2015: 32)

Navedeno područje „Bosanske krajine“ i dijela okupiranoga područja u Hrvatskoj koje se trebalo ujediniti u jednu cjelinu, gotovo je identično području koje je prema sadržaju gore spomenutoga naputka (brošure) iz 1939. trebalo postati nova „srpska oblast“. Osim u manjim teritorijalnim razlikama, razlika je i u tome što je 1939. kao glavni grad te nove oblasti predviđen Bihac, a ne Knin ili Banja Luka.

Bihac je i u srpskoj agresiji na RH i BiH 1990-ih imao strateški značaj za ostvarenje glavnoga cilja velikosrpske politike – da svi Srbi žive u jednoj državi, čija je zapadna granica duboko

²⁰ Carole Hodge, *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, Detecta, Zagreb, 2007., 66.

na teritoriju Republike Hrvatske. Prema zamisli velikosrpskih stratega, preko Bihaća trebala je voditi glavna komunikacija, kojom bi „zapadne“ srpske teritorije bile povezane sa Srbijom, magistralna pruga, popularno nazvana „pruga 5 B“ (Benkovac – Bihać - Banja Luka – Brčko – Bijeljina).²¹ Dakako, podrazumijeva se da je konačna odrednica te pruge Beograd, pa se može govoriti i o „pruzi 6 B“. Stoga su za Bihać 1994. i 1995. srpske snage (uz savezništvo sa snagama AP Zapadna Bosna Fikreta Abdića) vodile teške borbe protiv 5. korpusa Armije BiH i 101. pukovnije HVO-a. S obzirom na nadmoć srpskih snaga, Bihać bi bio osvojen da ga pokretanjem oslobodilačkih operacija nisu spašavale hrvatske snage („Zima '94.“ u studenom/prosinu 1994. te „Ljeto '95.“ krajem srpnja 1995., odnosno „Oluja“ početkom kolovoza 1995.).

Naime, nakon što su 19. srpnja 1995. pokrenule snažnu ofenzivu na Bihać, srpske snage, među kojima su bile i postrojbe Srba iz Hrvatske i pripadnici MUP-a Srbije, bile su pred ulaskom u taj grad na granici s RH,²² usprkos tomu što ga je UN proglasio „zaštićenom zonom“ (ali nije razmjestio snage koje bi ga zaista zaštitile). Osvajanjem Bihaća srpske snage, osim što bi ostvarile pobjedu od strateškog značaja, uzrokovale bi novu humanitarnu katastrofu, s velikim brojem ubijenih stanovnika na tom području. Stanovnicima Bihaća i brojnim izbjeglicama iz okolnoga područja, koji su oko 1200 dana bili izolirani zbog opsade srpskih snaga i nemogućnosti svjetske politike da prekine patnju opkoljenih Bošnjakamuslimana i Hrvata na tom području, vojna opcija preostala je jedina nada za spas.

Na dramatično stanje u Bihaću krajem srpnja 1995. upućuje i prijateljska korespondencija bošnjačko-muslimanskih vojnih i političkih dužnosnika s hrvatskim vodstvom. Tako je komanda 5. korpusa ABiH 21. srpnja 1995. obavijestila Glavni stožer HV-a da je korpus pretrpio velike gubitke u „živoj sili i značajan gubitak teritorije“, da su „zalihe municije i borbenih sredstava ispod kritičnog nivoa“, te da se „ne može dugotrajnije suprotstaviti agresoru“. Istoga dana načelnik bihaćke općine Adnan Alagić zatražio je pomoć od predsjednika Republike

21 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, knjiga 10 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)“, ur. Mate Rupić – Slaven Ružić, HMDCCR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod, 2011., 443.

22 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, knjiga 17 – „Dokumenti RSK – Bljesak i Oluja – tijekom operacija Bljesak i Oluja“, ur. Julija Barunčić Pletikosić – Petar Mijić, HMDCCR, Zagreb, 2015., 443.

Hrvatske Franje Tuđmana, poručivši da „jedinu nadu polažemo u naše hrabre borce i prijateljski hrvatski narod“.²³

Dva dana poslije, 23. srpnja, Komanda 5. korpusa i Zapovjedništvo GS HVO Bihać su Ambasadi R BiH u RH (vojnodiplomatskom izaslanstvu) i „na ruke gosp. general zbora Zvonimiru Červenku“ uputili „Informaciju o stanju u Z/o 5.K i HVO Bihać“, s porukom da se stanje pogoršalo i izmaklo nadzoru te da postoji mogućnost da bihaćko područje do večeri bude rasječeno na dva dijela, „a 5. korpus Armije BiH razbijen“.²⁴ Idućega dana, 24. srpnja, Komanda 5. korpusa, Glavni stožer HVO-a Bihać i Općinski odbor HDZ-a Bihać uputili su političkim i vojnim tijelima u Zagrebu apel za pomoć: “Molimo Vas, shvatite ovu nastalu situaciju krajnje ozbiljno i poduzmite hitne i radikalne mjere u cilju spašavanja stanovništva i teritorije Unsko-Sanskog kantona.”

U međuvremenu su, 22. srpnja 1995., predsjednici Alija Izetbegović i Franjo Tuđman u Splitu potpisali sporazum, kojim je između ostaloga, nakon niza pokušaja hrvatskog vodstva (od srpnja 1992.) da ga ugradi u sporazume s bošnjačko-muslimanskim vodstvom u BiH, postignut i sporazum o konkretnoj vojnoj suradnji.²⁵ Uslijedila je, 25. srpnja, operacija hrvatskih snaga „Ljeto 95“ i zauzimanje Grahova (28. srpnja) i Glamoča (29. srpnja), zbog čega su srpske snage popustile pritisak na Bihać. Da je Hrvatska opet spasila Bihać potvrđuju i izvori Srpske vojske Krajine, s kraja srpnja 1995.: “... ovakvom akcijom Hrvatska je po drugi put ‘spasila’ od slamanja 5. korpus Alijine vojske, jer je primorala Srpsku vojsku da izvrši pregrupisanje snaga sa Bihaćkog ratišta u cilju zaustavljanja dubljih prodora HV ...“.²⁶

No, prijetnja od srpskog zauzimanja Bihaća i novog velikog stradanja muslimana u BiH nije prestala. Stoga se, upravo zbog situacije u Bihaću, nova hrvatska vojno-redarstvena operacija, nazvana „Oluja“, više nije smjela odgađati. Hrvatska vlast je, zbog toga što je riječ o području koje graniči s okupiranim dijelom Republike Hrvatske itekako bila zainteresirana da se obrana Bihaća održi i da u Bihać ne uđu srpske snage. Što bi bilo da se to dogodilo možemo samo

23 Miroslav Tuđman, *Bosna i Hercegovina u raljama zapadne demokracije - Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana i dokumenti o Bosni i Hercegovini 1990.-1995.*, Zagreb 2013, 530-531.

24 M. Tuđman, *Bosna i Hercegovina u raljama zapadne demokracije...*, 536.

25 M. Tuđman, *Bosna i Hercegovina u raljama zapadne demokracije...*, 532-535.

26 HMDCDR: Komanda 50. pbr SVK, Informacija potčinjenim jedinicama pov. br. 50-21-55/95 od 31. 7. 1995.

nagađati, oslobađanje okupiranoga područja RH bilo bi otežano, no malo je vjerojatno da bi zbog toga Hrvatska bila vojno poražena (uostalom, Glavni stožer OSRH pozorno je pratio događaje oko Bihaća i od zime 1994. bio je spreman na poduzimanje vojne operacije kojom bi spriječio pad Bihaća). Nasuprot tome, srpske snage sigurno bi osvojile Bihać da nije bilo Hrvatske i hrvatskih vojnih operacija. Jednako tako, nema dvojbe da je uloga Hrvatske i Hrvata bila presudna za obranu Bošnjaka-muslimana od velikosrpske agresije 1992. te za neovisnost i opstanak Bosne i Hercegovine u današnjim granicama. Kao što radi istine, ali i zbog zahvalnosti i poštovanja, u svakoj prigodi treba istaknuti da su mnogi Bošnjaci-muslimani 1991. zajedno s ostalim nacionalnim manjinama u Hrvatskoj, uključujući i dio srpske nacionalne manjine, branili Hrvatsku, tako zbog pokušaja krivotvorenja povijesti i tu činjenicu treba često ponavljati.

Upravo se na primjeru Bihaća potvrđuje neodrživost teze o hrvatskoj agresiji na BiH, odnosno odgovornosti hrvatskoga vodstva za rat s Bošnjacima-muslimanima u BiH. I spomenuti izvori, kao i pisma Alije Izetbegovića koja su prethodila spomenutom srpanjskom sastanku s predsjednikom Tuđmanom u Splitu, pokazuju da su Republika Hrvatska i „prijateljski hrvatski narod” bili najvažniji saveznik bošnjačkom (muslimanskom) narodu u obrani od velikosrpske politike i agresije. Činjenica je da predsjednik Predsjedništva BiH te dužnosnici Armije BiH i bošnjačko-muslimanskih civilnih vlasti ne bi tako prijateljski korespondirali s vodstvom države koju smatraju agresorom na svoju državu i narod, odnosno sigurno ne bi pomoć, ne samo za obranu Bihaća, tražili od sudionika “zajedničkog zločinačkog pothvata” protiv svoje države i svoga naroda.

Literatura

Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990-1995.*, Zagreb, 2005.

Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru - svjedočenja*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata u Zagrebu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava univerziteta u Sarajevu, Zagreb-Sarajevo, 2015.

Glasnik Krajine (Knin), br. 3, 17. 5. 1991.

Glasnik Krajine, Službeni list SAO Krajine i opština: Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Korenica i Obrovac, Knin, 02. srpanj 1991., broj 6.

Carole Hodge, *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, Detecta, Zagreb, 2007.

Povijest, 18. knjiga – poslijeratno doba 1945.-1985., gl. ur. Enrico Cravetto, gl. ur. hrvatskog izdanja Ivo Goldstein, ur. knjige 18 Nikica Barić, *Jutarnji list*, 2008.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 2 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, HMDCDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Zagreb-Slavonski Brod, 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 4 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, ur. Mate Rupić, HMDCDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod, 2008.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 6 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj /siječanj-lipanj 1992./“, HMDCDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Zagreb-Slavonski Brod, 2009.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 10 – „Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)“, ur. Mate Rupić – Slaven Ružić, HMDCDR – HIP-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod, 2011.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti, knjiga 17 – „Dokumenti RSK – Bljesak i Oluja – tijek operacija Bljesak i Oluja“, ur. Julija Barunčić Pletikosić – Petar Mijić, HMDCDR, Zagreb, 2015.

Republika Srpska Krajina – 10 godina poslije, Beograd, 2005.

Slaven Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.*, HMDCDR, Zagreb, 2017.

Miroslav Tuđman, *Bosna i Hercegovina u raljama zapadne demokracije - Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana i dokumenti o Bosni i Hercegovini 1990.-1995.*, Zagreb, 2013.

Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. (velikosrpski projekti od ideje do realizacije)*, Zagreb, 2010.